

Tekniska lösningar vid PDV

(pågående dödligt våld)

Foto: Stefan Berg

Den 22 oktober 2015 är en dag som många i Sverige minns. Det var den dagen skolsverige utsattes för den mest allvarliga skolattacken i modern tid. Attacken ägde rum i Trollhättan på Kronans grundskola där totalt fyra personer inklusive gärningsmannen dödades. Efter attacken ökade medvetenheten om riskerna för antagonistiska hot hos myndigheter såväl som skolväsendet. Anslagen till kommunernas skolor för att öva på en PDV-händelse ökade drastiskt liksom den svenska polisens utbildning för denna typ av händelse. Idag är det en av polisens mest övade utbildningar. Polisens taktik har gått från en defensiv arbetsmetod till en offensiv. Inget givet recept finns för hur en organisation ska agera vid en PDV-händelse. Studier visar dock att höjd beredskap, förberedelser, övning och samverkan med polisen är lyckosamma faktorer. I Sverige saknas krav i bygglagstiftningen på inbyggda barriärer för en sådan händelse. Frågorna som många ställer är – ska vi låsa ut (lockdown), låsa in (inrymning) eller utrymma. När uppsåtet hos en gärningsman är att döda så många som möjligt under så kort tid som möjligt kan byggnader utformas med olika tekniska skyddsbarriärer som underlättar i en pågående PDV-händelse.

Hotnivån i Sverige

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (NCT) sammantagna bedömning är att terrorhotnivån i Sverige befinner sig på en förhöjd hotnivå (3) på en femgradig skala. Inom ramen för denna hotnivå ryms att terrorattentat kan ske under 2021.

I Sverige har hittills en skolskjutning ägt rum 1961 och i flera senare fall har hot om massaker förekommit mot skolor.

Kristoffer Rindhoff
Brandskyddslaget

En skolskjutning går att genomföra med förhållandevis små resurser och den typ av vapen som har använts vid skjutningar i andra länder är relativt lättillgängliga i Sverige. Idag kan även gärningsmän inspirera och kopiera varandra via internet. Det är realistiskt att tro att en sådan händelse kan inträffa på en svensk skola inom en överskådlig tid. Bedömningen är därför att sannolikheten ligger omkring 0,1 på årsbasis, vilket motsvarar storleksordningen en gång på tio år. I den nationella riskbedömningen motsvarar denna nivå hög sannolikhet. [1] Listan kan göras lång på PDV-händelser i form av knivattacker, bombhot och planerade skolattacker den senaste tiden.

Nedan redovisas några exempel på utförda eller planerade händelser:

1. 2017 – Elever på grundskolan Dalaskolan i Bromölla skickas hem efter hot om skolskjutning.
2. 2018 – Går en 12-årig pojke till attack på sin skola i Jönköping. Han knivskär två barn utan dödlig utgång.
3. 2019 – Planerad skolattack i Stockholm. 21-årig före detta elev blir påkommen och gripen av polisen. Döms till förberedelse till grov mordbrand.
4. 2020 – En gymnasieelev på Kullagymnasiet i Höganäs hotade vid flera tillfällen med att utföra en skolskjutning. Döms för olaga hot.
5. 2021 – 25-årig man attackerar en elev på Peder Skrivarens skola i Varberg med kniv och yxa.

Lärdomar från Trollhättan

Efter attacken i Trollhättan utförde MSB en utvärdering av Trollhättans stads hantering av attacken [2]. Rapporten konstaterar att flera omständigheter under attacken var till fördel för hanteringen. Det var lektionstid och de flesta elever och lärare befann sig vid tidpunkten för attacken i sina klassrum. Två polispatruller befanns sig på Trollhättans polisstation när larmet inkom och kunde snabbt utrycka till skolan.

Det kunde konstateras att planer och rutiner för en sådan här händelse inte var tillräckligt förankrade hos personalen eller saknades helt. Trots detta agerade personal snabbt genom att larma och låsa in sig med elever. Skolans rektor med flera utförde en heroisk insats genom att springa runt och varna många klassrum med vetskapan att många fortfarande inte visste vad som pågick i skolan. Gärningsmannen marscherade fram och tillbaka i skolans korridorer med ett svärd vilande mot höger axel, i en slags katt och rättalek med elever som trodde att det var ett skämt. Händelseförloppet pågick i drygt 10 minuter. Polisen sköt gärningsmannen ca 45 sekunder efter de stormat in i skolan.

Polisens bedömning är att gärningsmannen hade dödat flera ifall panik utbrutit i korridorerna då syftet var att gärningsmannen själv ville bli dödad av

polisen och de personer som skulle försökt förhindra detta hade troligtvis utsatts för grovt våld alternativt mord.

I utredningen nämns inget om hur ett internt eller externt hotlarm eller informationsmeddelande hade kunnat påverka utgången av antalet döda. Klarlagt är att två av de tre dödade hade kunnat få denna information om ett sådant system funnits innan de utsatt för gärningsmannen.

Historiska taktiker och lärdomar

Fenomenet lockdown härrör från övningar mot atombombsattacker. Under 1970-talet vidareutvecklades metoden i Kalifornien som en aktiv skydds metod mot "drive-by shootings" och yttre hot utanför skolbyggnader. Begreppet fick en viral spridning och skolor tränades att inrymma till klassrum för att ta position längs golvet, undvika fönster, barrikadera dörren och inta tystnad för att inte riskera att bli utsatta för skotteld. Att utrymma var inte en del av taktiken eftersom hotet befann sig på utsidan av byggnaden. Detta förhållningssätt och taktik övades i två generationer varför metoden blev vedertagen.

Under 2000-talet skedde ett stort antal aktiva skolskjutningar i USA inne i skolbyggnader med ett stort antal döda. Den passiva inrymningsmetoden började studeras i takt med att attackerna blev lyckosamma för gärningsmännen i den grad att attackerna blev tillika massaker. Utredningar visade att gärningsmännen noggrant planerat sina attacker genom att identifiera var personer gömmer sig och till och med skjuta genom klassrum längs golvet. I analysen av Virginia Tech attacken kunde slutsatser göras att andelen som tog egna beslut att utrymma överlevde i högre grad än de personerna som agerade enligt den traditionella lockdown-taktiken. Dagens moderna skolor med stora öppna sociala ytor gör det även svårt att utöva inrymning till klassrum på ett säkert sätt.

Statliga myndigheter i USA utgav 2013 en rapport [3] där prioriteten lockdown degraderas till alternativ nummer två efter förstahandsalternativet, aktiv utrymning. Slutsatser kunde göras att ingen given taktik kan planeras då händelseförloppen sällan är densamma. Personer måste ha möjligheter att utöva flera olika taktiker. Rapporten får en dramatisk skiftning på hur man skyddar sig bäst mot en PDV-händelse och uttrycket "Run, Hide, Fight" myntas.

Riktlinjer i Sverige

Barn har rätt till en trygg och säker miljö, det fastställs i Skollagen men också i FN:s

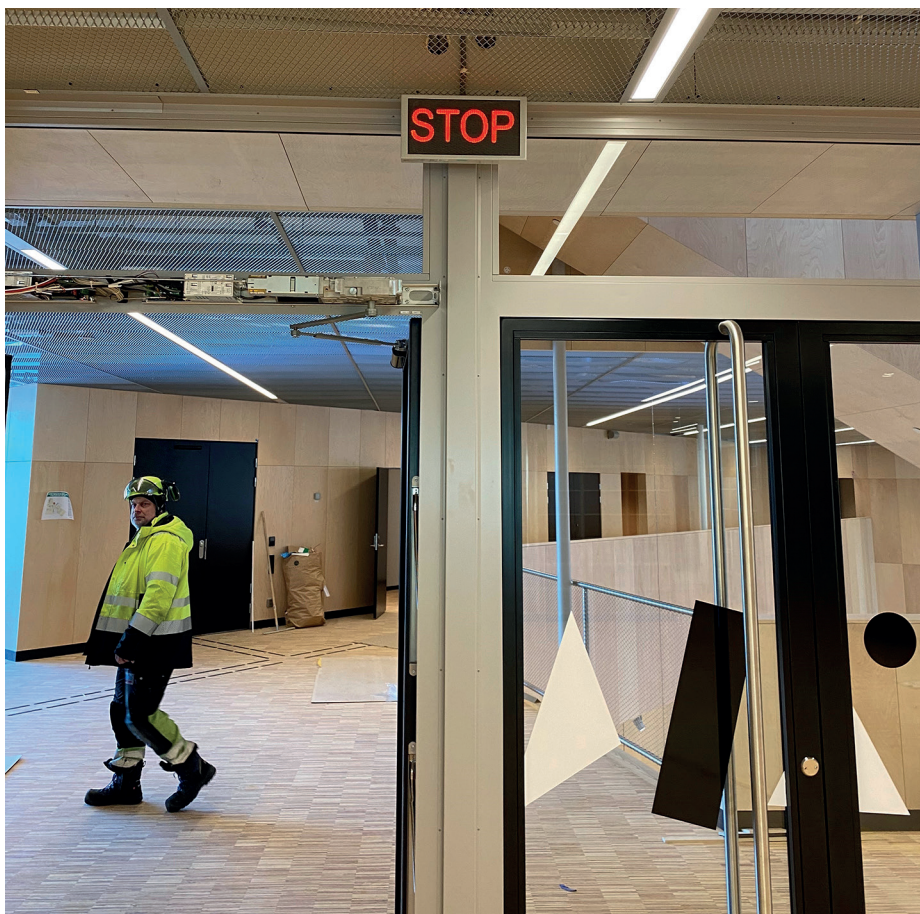

Foto: Kristoffer Rindhoff

Figur 1: Dynamisk utrymningsskyltning.

konventionen om barnets rättigheter. I övrigt ställs krav i Lag (2003:778) om skydd mot olyckor och Arbetsmiljölagen att huvudmannen är skyldig att kartlägga risker, förebygga dessa, arbeta med säkerhet och krisberedskap.

Skolverket utgav år 2014 ett stödmaterial [4] "Väpnat våld i skolan" i syfte att öka medvetenheten kring olika strategier som kan bidra till att minska skadan vid en PDV-händelse. Skolverket rekommenderar dock inte skolor att genomföra omfattande utbildningsinsatser som inkluderar elever eller göra särskilda installationer med tanke på hur oförutsägbart väpnat våld är och hur liten risken är för en enskild skola att drabbas. [5]

Mental förberedelse

Enligt forskningen är den viktigaste parametern för att överleva en PDV-händelse de angripnas mentala förberedelser och inövade handlingsplaner. Att agera rationellt i en sådan stressad och utsatt situation som kräver snabba beslut för att rädda liv är inte lätt om förberedelserna är dåliga eller obefintliga. När väpnat våld inträffar är det nödvändigt att agera direkt. Det finns i regel inte utrymme att rådgöra med någon annan. Tidsspannet från att någon upptäcker en beväpnad attack tills någon agerar och larmar är en viktig faktor för utgången av en PDV-

händelse. Genom att installera hotlarm som är automatiskt uppkopplade till Polis kan polisens anspänningstid kortas.

Hotlarm

I de flesta stora skolor och publika byggnader installeras ett talat utrymningslarm för utrymning vid brand. Möjligheter finns att använda denna ljudanläggning vid ett hotlarm för att få ut information i byggnaden. Olika typer av förinspelade meddelande kan nyttjas beroende på vilket skyddsläge byggnaden ska inta. Vid till exempel ett externt hot utanför byggnaden används lämpligen en lockdown där byggnadens skalskydd låses utifrån men är utrymningsbart inifrån byggnaden. Vid ett pågående aktivt hot inne i byggnaden återges en annan typ av information i högtalarna. Larm kan även kopplas till personalens och elevernas telefoner för att få ut information. Det är kartlagt att installation av ett informationssystem kan rädda liv genom att personer inte av misstag ouppmärksamt stöter på gärningspersonen i en pågående attack [3]

Lockdown

Lockdown är en slags inrymning som kan användas vid ett extern hot som är konstaterat utanför byggnaden. Olåsta dörrar i byggnadens fasad låses då för att inte hotet ska ta sig in i byggnaden.

Utrymna

Om det pågående dödliga våldet är inne i byggnaden är det sannolikt inte det mest gynnsamma att söka skydd inuti i byggnaden. Utrymning bygger på bedömningar att inte bli upptäckt av gärningspersonen. Tekniska hjälpmedel finns i form av dynamiska utrymningssystem. Är byggnaden indelad i olika interna skalskydd och hotet har lokaliserats inom en skalzon kan elektroniska utrymnings skyltar användas till att ändra betydelse som i bilden nedan, för att undvika att personer utrymmer mot hotet. Studier har kartlagt att skylten ska blinka för att få en större effekt för de utrymmande. För att metoden ska bli effektiv bör den kombineras med avläsningar från den skalzon som hotet har lokaliserats i. Metoden ställer krav på byggnadens layout och utrymningsvägar så att inte personer stängs inne med en gärningsman. Aktivering av ett sådant system sker ifrån ett överordnat passersystem som även styr ellåsen till dörrar att inta låst eller öppet läge. Även hissar är då lämpliga att styra så att gärningspersonen inte får access till olika våningsplan via hissar. Aktiveringen sker manuellt via särskilda larmknappar alternativt via ett passersystem. En vik-

tig parameter är att organisationen är utbildade och inövade på de tekniska skyddsbarriärerna så att personalen känner en trygghet att använda vald skydds metod. I dagens moderna skolor är det vanligt förekommande att elever och lärare läser upp dörrar till sina hemvister med elektroniska taggar. Om eleven är gärningsmannen är det utav stor vikt att elevtaggar tas ur bruk vid ett aktiverat hotlarm. Olika behörigheter i ett taggsystem kan programmeras att tas ur bruk vid ett aktiverat hotlarm.

Inrymning

Inrymning innebär att elever och personal stänger in sig i till exempel ett klassrum genom att låsa om sig en så kallad lokal lockdown. Det förutsätter att rummet har en viss utformning i form av insynsskydd från gärningsman, förstärkt dörr och att gärningsman inte har tillgång till nyckel. Detta är ett alternativ när bedömning gjorts att utrymning inte kan utföras på ett säkert sätt.

Tekniken finns i våra byggnader

I dagens moderna byggnader finns oftast tekniken redan inbyggd som efterfrågas för att skapa effektiva aktiva skyddsåtgärder

för en PDV-händelse. Således behöver inte tekniska skyddsåtgärder innebära någon större utökad kostnad för nyproducerade skolor, förskolor och publika byggnader. Som nämnts tidigare finns idag inga direkta lagkrav på skyddsåtgärder mot en PDV-händelse.

Ambitionerna måste därför initieras av de lokala huvudmännen. För att skapa en bra produkt är det av vikt att projekten i tidiga skeden utför en scenarionanalys med sakkunniga projektörer och kommunernas säkerhetsansvariga. Beroende på val av skyddsåtgärder kan konflikter mellan tekniska system uppstå och riskera att få omvänd effekt. En viktig spelare i denna grupp sammansättning bör vara projektets eller kommunens brandprojektör. ■

Referenser

- [1] *Nationell riskbedömning 2018 som underlag till Sveriges rapportering till Europeiska kommissionen*, MSB
- [2] *Utvärdering av Trollhättans Stads hantering av attacken på Kronan 2015*, MSB
- [3] *Guide for developing high-quality school emergency operations plans 2013*
- [4] *Väpnat våld i skolan*, Skolverket 2014
- [5] *Öka säkerheten och krisberedskapen*. Skolverket 201